

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten gör inte anspråk på att ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer i landet. Information bör också sökas från andra källor.

Rwanda – Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer: situationen per den 30 juni 2019

I. SAMMANFATTNING

Rwanda präglas alltjämt av folkmordet mot tutsier 1994, vilket också fortfarande påverkar situationen för de mänskliga rättigheterna i landet. Samhällsbygget är baserat på en gemensam nationell identitet och ideologi. Kritik mot bristande respekt för de mänskliga rättigheterna besvaras ofta av regeringen med hänvisning till folkmordet och vikten av nationell enighet för att säkerställa att något liknande aldrig kommer att hända igen. När det gäller rättsstatens principer garanteras rättsväsendet självständighet i konstitutionen även om domstolarnas självständighet, framförallt på högre nivå, ibland sviktar.

Det politiska landskapet domineras av president Paul Kagame och regeringspartiet *Rwanda Patriotic Front*. Konstitutionsbestämmelser om politisk konsensus verkar hämmande på den offentliga politiska debatten och de få oppositionspartier som verkar i landet har liten kapacitet och begränsat utrymme att påverka eller driva opinion. I samband med parlamentsvalet i september 2018 fick två mindre oppositionspartier plats i parlamentet vilket kan ses som ett visst öppnande av det politiska och demokratiska utrymmet.

Nationella processer som syftar till att stärka respekten för de mänskliga rättigheterna fokuserar främst på ekonomiska och sociala rättigheter snarare än politiska och medborgerliga sådana. Få men årligen återkommande rapporter om tortyr, påtvingade försvinnanden och

godtyckliga arresteringar förekommer. Internationella människorättsorganisationer har rapporterat om mord av oppositionella. Förekomsten av korruption anges som relativt låg inom samhällsfunktioner överlag. Däremot förekommer det att mutor betalas ut inom viktiga sociala tjänster.

Situationen avseende yttrande- och pressfrihet har kritiserats, bland annat för brist på självständig och opartisk media. Överlag är utrymmet för opposition och kritik mot regeringen eller dess beslut begränsat. Såväl internationella som nationella organisationer pekar på mer eller mindre formella inskränkningar i mötes-, förenings- och yttrandefriheten för civilsamhälle och media.

Utvecklingen har sedan folkmordet mot tutsier 1994 varit positiv för de ekonomiska och sociala rättigheterna, särskilt vad gäller rätten till hälsa. Fattigdomsminskningen har däremot de senaste åren stagnerat trots en hög tillväxt, och knappt 40 procent av befolkningen lever under fattigdomsgränsen. För barn under 18 år antas motsvarande siffra vara 44 procent.

Könsstereotypa föreställningar om kvinnans roll utgör ett hinder för kvinnors åtnjutande av de mänskliga rättigheterna. Rwanda har samtidigt världens i särklass högsta representation av kvinnor i parlamentet och en tydlig målsättning att förbättra jämställdheten i landet. Situationen för hbtq-personer är svår; nivån av stigma i samhället är hög, och det vittnas om diskriminering, våld och förföljelse trots avsaknad av lagstiftning mot samkönat sexuellt umgänge. Barns åtnjutande av de mänskliga rättigheterna har de senaste tio åren förbättrats tack vare progressiva regelverk och ambitiösa policyer; många utmaningar kvarstår dock, bland annat bristande utbildningskvalitet och undernäring. Särskild lagstiftning förbjuder diskriminering mot personer med funktionsnedsättning och föreskriver åtgärder för att göra samhället mer tillgängligt för dessa.

II. RÄTTSSSTATENS PRINCIPER

Rwandas konstitution stadgar maktdelning och rättsväsendets oberoende. Detta upprätthålls i relativt stor utsträckning på lägre nivå, medan självständigheten inom högre instanser ibland sviktar; det har bland annat

förekommit uppgifter om att regeringstjänstemän försökt påverka politiskt känsliga fall. Genom en revidering av konstitutionen år 2015 stärktes den exekutiva makten gentemot Högsta domstolen genom att presidenten gavs ensamrätt att utse dess domare, vilket tidigare var senatens ansvar. Rättsväsendet i Rwanda utgörs av militärdomstolar i två instanser, formella domstolar i fyra instanser samt den lokala medlingsmekanismen *Abunzi*. Domstolarna lider av lång handläggningstid och omfattande eftersläpning.

Rwanda hamnar på plats 48 av 180 länder i *Transparency Internationals* index över upplevd korruption år 2018, vilket är en blygsam förbättring från föregående år. Förekomsten av korruption anges som relativt låg inom samhällsfunktioner överlag. Däremot förekommer det att mutor betalas ut inom viktiga sociala tjänster som till exempel utbildning. Ombudsmannainstitutionen har mandat att genomföra granskningar av korruption inom statliga myndigheter vilka kan leda till att även högre tjänstemän ställs inför rätta för korruptionsrelaterade brott. Rätten att ta del av allmänna handlingar är lagstadgad. Individer eller grupper av individer kan avgiftsfritt ansöka om att ta del av information. Statliga institutioner och privata företag vars aktiviteter är av ”allmänhetens intresse” eller berör de mänskliga rättigheterna är skyldiga att följa denna lag. Det finns även en lag som berör visseblåsares skydd.

Rwanda rankades på plats 40 av 126 i *World Justice Projects* rättsstatsindex för 2019.

Rättssäkerhet

Rättegångar i Rwanda är enligt lag offentliga och åtalade har rätt till ett juridiskt ombud. Den åtalade anses vara oskyldig till dess motsatsen är bevisad. Det finns dock en tradition av att media och polis visar upp misstänkta offentligt i samband med häktning. Ett förslag till lag om rättshjälp har legat för behandling i parlamentet sedan 2015 men har ännu inte antagits. Majoriteten av de åtalade har inte råd att betala för juridiskt ombud, men gratis rättshjälp tillhandahålls till viss del av det rwandiska advokatsamfundet och civilsamhällesorganisationer.

Det finns ett militärt domstolssystem i två instanser i vilka endast brott som begåtts av militär personal ska prövas. Sedan 2018 kan domar från den övre instansen överklagas till en appellationsdomstol.

Konstitutionen stadgar en lokal medlingsmekanism, *Abunzi*, som en första mer tillgänglig instans för att hantera mindre, civilrättsliga tvistemål. *Abunzi* utgörs av lekmannadomare och har lättat trycket på rättssektorn och ökat tillgången till tvistelösning på lokal nivå. Kritik har dock framförts relaterande till att vissa *Abunzi* har nära länkar till lokala politiska beslutsfattare, samt för bristande uppföljning av överenskommelser. Kvinnor använder *Abunzi* i stor utsträckning.

Rättssystemet består utöver *Abunzi* av fyra instanser: primär- och mellandomstolar, överrätten och dess olika kammare, appellationsdomstolen och Högsta domstolen. Domar och beslut från överrätten kan överklagas till appellationsdomstolen. Högsta domstolen hanterar fall som berör upprätthållandet av konstitutionen och landets lagar.

Straffbarhetsåldern är 14 år.

Straffrihet och ansvarsutkrävande

Rwanda har efter folkmordet mot tutsier 1994 jobbat nationellt och internationellt mot den straffrihet som tidigare rådde i landet, speciellt vad gällde det regelbundna etniska våld som utövades främst gentemot tutsier sedan år 1959. Rwandas nuvarande regering har kritiserats av internationella människorättsorganisationer för att ha ställt för få inom dess militär, misstänkta för krigsbrott och hämndaktioner mot hutu-befolkningen under och efter folkmordet, inför rätta. Benådningar av folkmordsdömda är relativt vanligt förekommande. År 2018 benådades runt tvåtusen folkmordsdömda, och under 2019 blev hundratals villkorligt frigivna.

III. DEMOKRATI

De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Rwandas konstitution föreskriver lika politiska rättigheter för alla myndiga medborgare. Däremot är domare, åklagare, militärer, polis eller

tjänstemän inom den nationella säkerhetstjänsten enligt konstitutionen förbjuda att vara medlemmar i politiska organisationer. Politiska organisationer grundade på etnicitet, klantillhörighet, kön, region eller religion är förbjuda enligt lag.

Konstitutionen stadgar ett flerpartisystem. Elva partier finns registrerade och är del av ett forum för politiska partier (*National Consultative Forum of Political Organizations*) som ska verka för att politisk konsensus nås. Konstitutionen föreskriver nationell enighet och vikten av konsensus, något som verkar allmänt hämmande på politisk pluralism och öppen debatt. Dock märks mer öppenhet i diskussionsklimatet på sociala medier. Registrerade oppositionspartier får visst utrymme i den offentliga debatten vad gäller att ifrågasätta beslut och föreslå förändringar.

En besvärlig registreringsprocess för partier begränsar politisk opposition. Utöver detta har oppositionspartier rapporterat om fall av trakasserier, inklusive dödligt våld, och svårigheter att driva kampanjarbete och verka utan inskränkningar. Det finns dock tecken på att situationen förbättrats något sedan folkomröstningen 2015 och i samband med presidentvalet 2017 för de formellt registrerade oppositionspartierna. Samtidigt har internationella människorättsorganisationer rapporterat om mord och försvinnanden av oppositionella.

Parlamentet består av underhus och senat. Val dessa instanser hålls vart femte år (senast år 2018 respektive år 2019). Underhuset består av 80 parlamentariker, varav 53 väljs i direkta val. Övriga representerar särskilda grupper och väljs i särskild ordning; kvinnor, unga och personer med funktionsnedsättning har reserverade kvotplatser. Av underhusets ledamöter är 61 procent kvinnor, vilken är den högsta andelen kvinnliga parlamentariker i världen. Av senatorerna är sedan valet år 2019 38,5 procent kvinnor. Senaten består av 26 senatorer. Tolv väljs i indirekta val, åtta utses direkt av presidenten, fyra utses av forumet för politiska partier och två väljs av universiteten. Regeringen består av lika många kvinnor som män, så även domarkåren. Representationen av kvinnor på lokal nivå är däremot låg.

Det senaste presidentvalet hölls i augusti år 2017. Den sittande presidenten Paul Kagame vann valet med nästan 99 procent av rösterna. I december år 2015 genomfördes en folkomröstning som syftade till att uppdatera konstitutionen från år 2003. En av huvudfrågorna gällde revidering av mandatperioder för presidentposten, från två perioder om sju år till två perioder om fem år. Det gjordes med tillägget att den sittande presidenten hade möjlighet att kandidera för ett övergångsmandat om sju år och därefter för ytterligare två femårsperioder. Detta gör det möjligt för den nuvarande presidenten att sitta på sin post till och med år 2034. Konstitutionsändringen fick stort stöd i Rwanda. Processen kritiserades internationellt för att ha varit ensidig och inte ha tillåtit kampanj från oppositionspartier.

Freedom House kommenterade år 2018 att parlamentet generellt inte verkar som en oberoende institution, utan agerar snarast för att bekräfta regeringens politik. Sedan år 2018 har dock ett antal beslut i parlamentet visat på att regeringen inte per automatik får igenom sina förslag. Statistik från *Varieties of Democracy* visar också att Rwandas parlament utövar viss kontroll över den exekutiva makten.

Afrikanska unionen (AU), EU och regionala, internationella och nationella organisationer har genomfört valobservationer i samband med de senaste parlaments- och presidentvalen. Valen genomfördes utan rapporter om storskaliga oegentligheter. Dock riktades kritik mot bristande transparens under rösträkningen. Våldsamheter före, under och efter val förekom inte.

Det civila samhällets utrymme

Internationella civilsamhällesorganisationer rapporterar om bristande utrymme för det civila samhället i Rwanda och om nationella civilsamhällesorganisationers relativa brist på kapacitet. Konstitutionen stadgar att föreningsfrihet ska finnas, men alla civilsamhällesorganisationer måste registrera sig hos den nationella myndigheten *Rwanda Governance Board* (RGB) för att kunna verka i landet. Registreringsprocessen har kritiserats för att vara lång, komplicerad och otydlig. Förutom att registrera sig hos RGB krävs

överenskommelser med varje departement vars frågor civilsamhällesorganisationen ska arbeta med.

Det är vanligt förekommande att regelverk förändras och lagstiftning antas utan att nödvändiga kompletterande regler införs, vilket medför att det – i synnerhet för organisationer i civilsamhället – blir utmanande att efterleva kraven. Självrensning praktiseras av civilsamhällesorganisationer för att inte uppfattas som ideologiskt kritiska mot regeringens enighetspolitik och mot försoningsprocessen efter folkmordet 1994.

Nationella civilsamhällesorganisationer som arbetar med frågor som rör de politiska och medborgerliga rättigheterna är få och relativt svaga. De få som ändå är aktiva har rapporterat om svårigheter att få eller förnya registrering, samt om avlyssning och infiltrering av säkerhetstjänsten. Civilsamhällesorganisationer som arbetar med ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter upplever större frihet att verka än de som arbetar med civila och politiska rättigheter.

IV. MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Rwandas fängelser är överbelagda, främst på grund av det stora antalet personer dömda för folkmordsbrott. Gruppen utgör alltjämt majoriteten av alla intagna. Ett antal större frisläppanden från år 2003 och framåt har minskat överbeläggningen i vissa fängelser, men samtidigt har andra fängelser de senaste fem åren återigen fyllts.

Under de senaste tio åren har förhållandena i fängelserna gradvis förbättrats. Kvinnor och män hålls i separata avdelningar och etablering av separata anstalter för kvinnor och män har också påbörjats. Minderåriga ska avtjäna straff i separata anstalter och färre barn är nu tillsammans med sina mödrar i fängelse; barn får enligt lag endast vara tillsammans med sina föräldrar i fängelset fram till tre års ålder. Livstidsdomar i isoleringscell var tidigare tillåtet, men möjligheten att utmäta detta straff togs bort i den nya strafflagen som trädde i kraft 2018.

Utöver officiella arrestlokaler och häkten finns det även ett okänt antal inofficiella lokaler för samma syften. Förhållandena i dessa är mer

svåröverskådliga, men internationella organisationer rapporterar om dålig tillgång till mat, bristande sanitära anläggningar och överbeläggning.

Tortyr är förbjudet enligt konstitutionen och särskild lagstiftning. Lagar mot, och straff för, tortyr skärptes i 2018 års strafflagstiftning. Internationella civilsamhällesorganisationer som arbetar med de mänskliga rättigheterna får ibland ta emot uppgifter om att polis, militär eller säkerhetstjänst använt sig av tortyr eller annan omänsklig behandling. Få men återkommande rapporter om påtvingade försvinnanden och utomrättsliga avrättningar i samband med olagliga gränsövergångar, gripanden eller under häktning förekommer.

Människohandel för sexuella ändamål och för tvångsarbete inom jordbruket förekommer, som både är ett destinations- och transitland. Statliga program för att stävja människohandel har initierats, men amerikanska utrikesdepartementet menar i sin rapport om människohandel från år 2018 att landet inte helt uppfyller minimistandard för att motverka detta.

Dödsstraff

Dödstraffet avskaffades 2007. Inga dödsstraff har verkställts sedan 1998.

Rätten till frihet och personlig säkerhet

Få men årligen återkommande rapporter om godtyckliga frihetsberövanden förekommer. Individer misstänkta för terroristrelaterade brott eller individer misstänkta för koppling till den väpnade oppositionen i utlandet har frihetsberövats på sätt som inte alltid har levt upp till internationell standard och lagstiftning samt även hållits *incommunicado*, det vill säga utan kontaktmöjligheter.

Regeringsföreträdare, vissa statstjänstepersoner och parlamentariker måste söka tillstånd från premiärministern eller presidenten för att få lämna landet. Detta gäller för både privat- och tjänsteresor. Domare får även belägga dömda med reseförbud. Husarrest förekommer i vissa fall för högre civila eller militära statstjänstepersoner.

Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet

Konstitutionen garanterar yttrande- och pressfrihet, dock med ospecificerad begränsning för att säkerställa allmän ordning och moral samt skydd av barn och ungdomar, heder och värdighet och personlig integritet. Andra lagar som begränsar yttrande- och pressfrihet inkluderar bland annat förbudet mot folkmordsrelaterade brott, så som folkmordsförnekelse och folkmordsideologi, och så kallad "divisionism". Lagstiftning mot divisionism innebär ett förbud mot alla former av särskiljning, segregering och uppdelning baserat på lagstadgade diskrimineringsgrunder. Den diskrimineringsgrund som fått mest uppmärksamhet är den som relaterar till etnicitet, då kritiker menar att detta tystar ner röster som inte följer det officiella narrativet om den nya enhetliga nationella identiteten.

Rwanda har under de senaste decennierna fått kritik för att ha en begränsad yttrande- och pressfrihet. *Freedom House* understryker bland annat att landet har brist på självständig och opartisk media. Likaså bedömer *Reportrar utan gränser* situationen i Rwanda som svår, främst med betoning på journalisters säkerhet i landet. *Reportrar utan gränser* och *Committee to Protect Journalists* har rapporterat om rwandiska journalister som antingen flytt landet eller blivit åtalade för brott, ofta relaterat till kritik mot regeringen. Inom mediebranschen uppfattar man en generell förbättring för journalisters säkerhet.

I april 2019 ogiltigförklarade Rwandas Högsta domstol flertalet artiklar i strafflagen som ansågs begränsa yttrandefriheten på ett sätt som stred mot konstitutionen. Det är däremot alltjämt ett brott att förolämpa eller förtala statschefen. Domstolens beslut om att inte ogiltigförklara denna artikel kritiserades av presidenten själv.

Debatter är sällsynta men förekommer, både om specifika ämnen såsom abort och skolsystemet och inför val. Debattklimatet på sociala medier är något livligare än på traditionella medier. Radio är det viktigaste mediet som når störst antal människor, även på landsbygden. Enligt *Rwanda Governance Board* fanns det vid slutet av år 2016 36 radiostationer, 48 registrerade tidningar, 37 internetbaserade mediehus, och 12 tv-stationer i landet. Utöver dessa fanns även tre internationella radiostationer och två

internationella tv-stationer. Den främsta inkomstkällan för all typ av media är reklam och mediehusen kämpar med att diversifiera sina inkomster.

Rwanda ligger på plats 155 av 180 i *Reportrar utan gränsers* pressfrihetsindex år 2019 och klassificeras som icke-fritt av *Freedom House*. Rankningarna är låga i båda fallen men det går att skönja en positiv men långsam utveckling på press- och yttrandefrihetsområdet; inte minst genom den alltmer livliga debatten på sociala medier.

Rätten till mötes- och föreningsfrihet

Konstitutionen garanterar både mötes- och föreningsfrihet men möjliggör begränsning genom lag. Vad gäller mötesfriheten slår den reviderade strafflagen fast att det är olagligt att demonstrera på allmän plats utan förhandsgodkännande. Även med skriftligt förhandsgodkännande har det dock förekommit att offentliga möten avbrutits godtyckligt.

Vad gäller föreningsfrihet kräver lagen bland annat att privata organisationer registreras. Rwanda har kritiserats för att detta leder till att bildandet av politiska partier förhindras och att vissa partipolitiska aktiviteter motverkas. Civilsamhällesorganisationer måste genomgå utdragna registreringsprocesser och tidsödande krav rapportering till myndigheterna. Politiska demonstrationer är ovanliga.

Religions- och övertygelsefrihet

Religionsfriheten och rätten till frihet från diskriminering på grund av religion eller övertygelse är garanterad i konstitutionen och respekteras i stor utsträckning. Den stora majoriteten av befolkningen är katoliker, protestanter eller frireligiöst kristna. En minoritet är muslimer. I februari 2018 stängdes över 6000 kyrkor, moskéer och andra platser för gudstjänst. Myndigheterna menade att de bröt mot hälso-, buller- och säkerhetsföreskrifter. I mars samma år greps sex pastorer som försökte organisera sig för att trotsa detta beslut; alla släpptes senare samma månad och myndigheterna tillät vissa av de tidigare nedstängda lokalerna att öppna igen efter renowing.

V. EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

Rätten till arbete, rättvisa arbetsvillkor och relaterade frågor

Rwanda har ratificerat Internationella arbetsorganisationens (ILO) åtta centrala konventioner. Rwandas lagstiftning förbjuder diskriminering och stadgar lika lön för lika arbete och att arbetsgivaren ska tillgodose de anställdas hälsa, välmående och säkerhet. Lagen garanterar även rätten att grunda och ansluta sig till fackföreningar och arbetsgivarorganisationer, samt till kollektiva förhandlingar och strejk, dock med stränga restriktioner. Lagen reglerar inte rätten att strejka i den informella sektorn. Lagstiftningen gäller lika för både medborgare och migrantarbetare. Rapporter om diskriminering i arbetslivet på grund av kön förekommer.

Det finns 29 fackföreningar registrerade i Rwanda, organiserade i tre förbund. Varken föreningsfriheten eller rätten till kollektiva förhandlingar respekteras dock fullt ut. Det finns inga fungerande arbetsmarknadsdomstolar i landet, inte heller några formella mekanismer för att lösa tvister relaterade till diskriminering på grund av medlemskap i fackföreningar. Tvångsarbete är förbjudet enligt lag, vilket tillämpas förhållandevis effektivt. Det finns ingen statistik tillgänglig för hur många offer som tagits ur tvångsarbete. Interner arbetar dock ofta under del av sin fängelsetid inom jordbruks- eller infrastruktursektorn.

Minimiåldern för heltidsanställning är 16 år, men barn i åldrarna 13 till 15 år tillåts utföra lätt arbete om detta sker inom ramen för ett lärlingsprogram. Lagen, som dock brister i sin tillämpning, förbjuder barn under 18 år att delta i fysiskt skadligt arbete. Barnarbete förekommer, främst i jordbrukssektorn och inom hushållsnära tjänster, men även i småföretag och lätt industri, samt inom bygg- och gruvindustrin. Människohandel av barn för sexuella ändamål förekommer också.

Större delen av befolkningen är verksam inom den informella sektorn, vilket inkluderar jordbruk helt eller delvis för självförsörjning. För den formella sektorn är lagstadgad arbetsvecka 45 timmar per vecka, med 18-21 dagars betald ledighet per år. Lagstadgad minimilön skiljer sig åt mellan olika sektorer och det är osäkert i vilken utsträckning den tillämpas. Kvinnor har rätt till tolv veckors föräldraledighet, och män fyra

dagars ledighet i samband med födsel. Statistik från Rwandas nationella institut för statistik (*National Institute of Statistics Rwanda*, NISR) visar att kvinnor tjänar tolv procent mindre än män per månad, om faktorer så som utbildning, erfarenhet, typ av arbete, med mera tas i beaktande.

Staten är landets största arbetsgivare och det finns få större industrier eller andra formella arbetsplatser. Diskussion kring företags ansvar för rättighetsfrågor är mycket begränsad. Expropriering av bostäder till fördel för kommersiella byggnadsprojekt har kritiserats av civilsamhällesorganisationer för att inte tillgodose den lagstadgade rätten till överklagan, till adekvat kompensation eller till annan bosättning.

Rätten till bästa uppnåeliga fysiska och mentala hälsa

Generellt är trenden stadigt positiv vad gäller allmän hälsa för befolkningen och regeringen arbetar för att förbättra såväl tillgång som kvalitet på hälso- och sjukvård. Det nationella sjukförsäkringssystemet (*Mutuelle de Santé*) täcker runt 90 procent av befolkningen och har förbättrat tillgången till hälso- och sjukvård för de grupper som lever i störst fattigdom. Trots detta är faktisk tillgång till vård inte jämlik. Statistik från *Rwanda Medical and Dental Council* från 2016 visar att det finns en läkare per 12 000 invånare i Rwanda. Bristen på läkare drabbar främst personer på landsbygden där invånare ofta har ett par timmar till fots till närmsta vårdcentral.

Förväntad medellivslängd är enligt Världsbanken 69,6 år för kvinnor och 65,3 år för män (2017). Rwanda ligger långt under medelvärdet för subsahariska Afrika vad gäller spädbarnsdödlighet (28,9 av 1 000 barn år 2017). Mödradödligheten är också regionalt sett (290 per 100 000 födselar) låg. Analytiker pekar ofta på det nationella hälsoförsäkringssystemet som centralt för denna positiva trend.

Sex- och samlevnadsundervisning är del av den nationella läroplanen för motsvarande mellan- och högstadiet. Tillgång till preventivmedel är god nationellt (48 procent) och tillhandahålls av vårdcentraler. Trots den förbättrade tillgången till preventivmedel så rapporterar FN:s befolkningsfond (UNFPA) att nästan hälften av alla graviditeter är

önskade och antalet tonårsmödrar ökar. Abort är alltjämt kriminaliserat men lagstiftningen har på senare tid liberaliserats något.

Rätten till utbildning

Den grundläggande tolvåriga skolgången är obligatorisk och utan direkta skolavgifter fram till årskurs sex. Kostnader för skolböcker, pennor, skoluniform, avgifter till lärare och provavgifter tillkommer även under de kostnadsfria åren, vilket särskilt drabbar familjer som lever i fattigdom. Barn från dessa grupper hoppar ofta av skolan för att istället arbeta.

Rwanda uppfyller milleniemålet om 95 procent inskrivna barn i skolan och har alltjämt en hög grad av elever som är inskrivna i skola. Andelen som slutför de första sex åren i grundskola är 68 procent och från årskurs sex faller antalet registrerade till 40,8 procent, vilket är något under genomsnittet för Subsahariska Afrika (43 procent). Flickor är underrepresenterade i motsvarande högstadium och gymnasium, till stor del på grund av könsstereotypa föreställningar om flickors roll och plats i familjen och samhället. Utbildningssektorn står inför stora utmaningar, inte minst att många elever hoppar av studierna. Läskunnigheten är 85 procent i ålderskategorin 15-19 år och 70 procent för befolkningen i stort.

Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet

Rwanda är ett av världens fattigaste länder. År 2017 rankades Rwanda på plats 158 av 189 länder på FN:s utvecklingsprogram UNDP:s index över mänsklig utveckling och runt 40 procent av befolkningen lever under fattigdomsgränsen. Fattigdomsminskningen har stagnerat sedan några år tillbaka samtidigt som tillväxten varit hög. Fattigdomen är fortfarande markant högre på landsbygden jämfört med städerna. Det råder fortsatt höga nivåer av ekonomisk ojämlikhet med växande klyftor; GINI-koefficienten för Rwanda var 0,43 år 2017.

Rwandas befolkning har växt med mellan två och tre procent per år under de senaste åren, vilket skapat ytterligare tryck på tillgång till bostäder och odlingsbart land. Undernäring och dålig tillgång till rent vatten och sanitetsfaciliteter är en realitet i alla delar av landet. FN:s livsmedelsprogram uppskattar att runt 38 procent av alla barn under fem år i någon grad är drabbade av kronisk undernäring och kortväxthet.

Enligt Unicef saknar minst 25 procent av befolkningen tillgång till rent vatten och 26 procent saknar tillgång till moderna sanitetsfaciliteter.

VI. RÄTTEN ATT INTE UTSÄTTAS FÖR DISKRIMINERING

Kvinnors åtnjutande av de mänskliga rättigheterna

Kvinnor har enligt konstitutionen samma rättigheter som män och regeringen arbetar aktivt för att stärka kvinnors ställning i samhället. Detta visar sig bland annat i en trettioprocentig minimikvot för kvinnor i parlamentets underhus och i kvoter för kvinnor i olika kommittéer organisationer. Kvinnor är dock fortfarande underrepresenterade i näringslivet samt på lokalpolitisk nivå.

Enligt undersökningar av nationella civilsamhällesorganisationer upplever kvinnor ofta svårigheter till exempel i att driva mål om land- eller arvsrätt, till stor del på grund av könsstereotypa och patriarkala föreställningar om kvinnans roll i samhället. Nationell lagstiftning kriminaliserar våldtäkt, med straffskala från minimum tre års fängelse för våldtäkt inom äktenskapet till livstids fängelse för våldtäkt med försvårande omständigheter. Våldtäkt ska tas upp med prioritet i domstolarna. 505 våldtäktsfall registrerades av den nationella åklagarmyndigheten (NPPA) för år 2017/2018.

Mäns våld mot kvinnor i hemmet är vanligt förekommande; enligt en rapport från år 2015 från nationella civilsamhällesorganisationer rapporterade 48 procent av de kvinnor som tillfrågades att de minst en gång i livet hade upplevt fysiskt eller sexuellt våld i hemmet. Lagstiftning kriminaliserar hot, trakasserier och misshandel inom äktenskapet, men antalet fall som tas till domstol är lågt; NPPA registrerade 1091 fall av våld i hemmet för 2017/2018, och mörkertalet bedöms vara stort. Särskilda polisenheter har etablerats runtom i landet, samt så kallade *Isange one-stop centres* för könsrelaterat våld, inklusive våld och övergrepp mot barn. En färsk undersökning visar att dessa center är relativt okända för många och de flesta vänder sig direkt till polisen. Kvinnlig könsstympning är inte vanligt förekommande.

Barnets rättigheter

Diskrimineringsförbudet i Rwandas konstitution gäller hela befolkningen, oavsett ålder. Konstitutionen garanterar barnets rättigheter och det finns även separat lagstiftning för barnets rättigheter. Rwandas barnadödlighet har de senaste 20 åren kraftigt minskat; år 2017 uppmättes 28,9 dödsfall per tusen födselar vilket är långt under genomsnittet för subsahariska Afrika. Förklaringen är den allmänna sjukvårdsförsäkringen och insatser för att få mödrar att föda på sjukhusinrättningar. Lagstiftningen kriminaliserar sexuella övergrepp mot barn under 18 år, med stränga straff. Inom ramen för den nationella kampanjen mot könsrelaterat våld ingår också våld och övergrepp mot barn.

Trots ett relativt progressivt barnrättsligt regelverk är barnets rättigheter en stor utmaning för Rwanda; kronisk undernäring, fattigdom, barnarbete och låg utbildningskvalitet är några av de största utmaningarna. Trots förbudet mot stränga eller förödmjukande straff för barn är detta förekommande i både hem och skola och barnaga är inte kriminaliserat. Statistik över hur många barnmisshandelsmål som tas upp i domstol finns inte tillgänglig.

Gatubarn förekommer och det har rapporterats om att minderåriga gatubarn förs av polis till rehabiliteringscenter. På dessa center får barnen enligt officiella uppgifter yrkes- och samhällsutbildning. Förhållandena på rehabiliteringscentren har kritiserats av internationella människorättsorganisationer som *Human Rights Watch*. Utnyttjande av barn som arbetskraft är relativt vanligt, främst inom det informella jordbruket och sektorn för hushållsnära tjänster. Det beräknas att 44 procent av Rwandas befolkning under 18 år lever under fattigdomsgränsen.

Minimiåldern för värvning till Rwandas nationella väpnade styrkor är 18 år och det finns inga uppgifter om att barnsoldater förekommer.

Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Vid tiden för folkmordet mot tutsier i Rwanda 1994 delades den rwandiska befolkningen in i tre etniska grupper: hutuer, tutsier och twa – uppdelning som på senare tid av forskare och rwandiska staten anses vara

artificiell. Det finns fortfarande inga språkliga eller religiösa skillnader och uppdelningen baserades till stor del på bedömningar av ekonomiska förhållanden, arbetssituation eller klasstillhörighet, liksom vissa stereotypa utseendemallar.

Efter folkmordet tog den nya rwandiska regeringen bort alla hänvisningar till etnicitet i lagstiftning och policy, inklusive kvotering till utbildning och arbete baserat på etnisk bakgrund. Den politiska inriktningen sedan folkmordet har i stället varit att betona den nationella rwandiska identiteten. Därför är det enligt lag förbjudet att bedriva politisk verksamhet baserat på etnicitet och att använda sig av retorik med etniska förtecken.

Gruppen twa, som är Rwandas och regionens urfolk, har varken juridisk ställning som minoritet eller urfolk. Gruppen faller istället in under konstitutionens bestämmelser om "historiskt marginaliserade grupper". Av de åtta senatorer som presidenten utser ska en senator garantera representation av historiskt marginaliserade grupper. Rwandas muslimska minoritet är växande. Det finns ingen exakt siffra, men uppskattningsvis är cirka tio procent av befolkningen muslimer.

Hbtq-personers åtnjutande av mänskliga rättigheter

Rwanda förbjuder inte samkönat sexuellt umgänge och regeringsrepresentanter har även internationellt uttryckt stöd för hbtq-personers mänskliga rättigheter. Diskrimineringsförbudet i konstitutionen nämner inte sexuell läggning specifikt men har tolkats som en generell regel mot diskriminering som kan vara tillämplig på området. Lagstiftningen erkänner inte samkönade äktenskap. Det är inte heller möjligt för transpersoner att ändra juridiskt kön eller att genomgå könsbekräftande behandling.

Sexuell läggning och könsidentitet som går bortom normen om heterosexualitet är varken kulturellt eller socialt accepterat och diskuteras vanligtvis inte offentligt. Religiösa samfund har en stor del i denna icke-acceptans. Diskriminering av hbtq-personer är vanligt förekommande och organisationer som jobbar med frågorna har rapporterat om fall av trakasserier, våld, nedstängda möten och utfrysning. Många rwandiska hbtq-personer döljer sin sexuella läggning och könsidentitet. Särskilt

drabbade är transpersoner som ofta tvingas in i prostitution för att överleva ekonomiskt. Det finns hbtq-personer som flyr landet på grund av den diskriminering de tvingas utstå och som lever som flyktingar i främst Kenya och aVästeuropa. Det finns ingen tillgänglig statistik för rättsfall gällande diskriminering av hbtq-personer.

Flyktingars och migranternas rättigheter

Rätten att söka asyl och möjligheten att beviljas flyktingstatus finns inskriven i rwandisk lagstiftning. Flyktingar och andra skyddsbehövande har relativt sett långtgående rättigheter, till exempel vad gäller tillgång till bostäder, arbetsmarknaden, utbildning, viss hälso- och sjukvård och rättsväsendet. I april 2019 fanns 147 441 registrerade flyktingar i Rwanda, varav cirka 76 000 från DRK och 71 500 från Burundi. Ytterligare cirka 1 900 var registrerade som asylsökande.

Den rwandiska regeringen samarbetar aktivt med FN:s flyktingkommissarie (UNHCR) för att hjälpa rwandiska flyktingar att återvända till landet. Myndigheter tillgodoser generellt sett säkerheten för flyktingar i landets flyktingläger. Rwandas polismyndighet samarbetar med UNHCR för att se till att polis är posterade utanför och inom flyktinglägren. Flyktingar kan anmäla brott både inom och utanför lägren.

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Särskild lagstiftning förbjuder diskriminering mot personer med funktionsnedsättning, föreskriver åtgärder för tillgänglighet till offentliga byggnader, till viss hälsovård och till särskild assistans vid nationella prov. En plats i parlamentets underhus är vikt åt en person med funktionsnedsättning. Den personen utses av det nationella rådet för personer med funktionsnedsättning i samband med parlamentsvalet. Det finns inga rättsliga eller administrativa hinder för personer med funktionsnedsättning vad gäller att rösta; registrering kan också göras på internet. Röstsedlar med blindskrift fanns att tillgå inför parlamentsvalet 2018. Under parlamentsvalet förekom rapporter om bristande tillgänglighet vid vissa röstlokaler.

Tillgänglighet är fortfarande ett problem runtom i landet. Traditionellt har funktionsnedsättning setts som resultatet av en förbannelse eller ett

straff, vilket kan leda till sociala svårigheter för hela familjen och att personen med funktionsnedsättning ofta hållits gömd eller övergetts. En funktionsnedsättning innebär ofta social isolering då mycket få skolor har möjlighet att anpassa undervisningen eller tillhandahålla särskilt stöd. Som resultat av detta går många barn med funktionsnedsättning inte i skolan och de som går i skolan gör detta tillsammans med barn utan funktionsnedsättning. Diskrimineringsmål i domstol är ovanligt.

VII. EXEMPEL PÅ SVENSKT OCH INTERNATIONELLT ARBETE RÖRANDE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER, DEMOKRATI OCH RÄTTSSTATENS PRINCIPER I RWANDA

Sverige arbetar genom utvecklingssamarbete för ökad demokrati, jämställdhet och mänskliga rättigheter i Rwanda. Regeringens demokratisatsning, som går ut på att Sverige i alla sammanhang ska stå upp för demokratiska principer, arbeta för att stärka demokratin och uttrycka kritik när den brister, genomförs också i Rwanda. Stödet går till insatser kopplade till bland annat fred och försoning, utvecklingen av opartiska medier, stärkandet av lokala civilsamhällesorganisationers kapacitet för påverkansarbete och arbete för anständiga arbetsvillkor inom den informella sektorn. Sverige för även en aktiv politisk dialog för att främja de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer i Rwanda. Detta görs dels i direkt dialog med den rwandiska regeringen och berörda myndigheter och dels i internationella fora, så som EU och FN.

EU bedriver utvecklingssamarbete med Rwanda och är en av de största givarna. Demokratisk samhällsstyrning och stöd till civilsamhället och övriga åtgärder upptar en stor del av portföljen. EU, tillsammans med de medlemsstater som finns på plats i Rwanda, genomför inom ramen för Cotonou-avtalet en årlig formell högnivådialog med regeringen där bland annat mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer diskuteras.

Den senaste granskningen i UPR ägde rum år 2015. Sverige gav då fyra rekommendationer: genomförandet av effektiva och objektiva undersökningar av godtyckliga arresteringar och frihetsberövanden, könsrelaterat våld, ökat utrymme för föreningsfriheten för

civilsamhällesorganisationer och politiska partier samt effektiv implementering av mediereformen från 2013. Rwanda accepterade rekommendationen som berörde godtyckliga arresteringar och noterade övriga.

Rwanda har lämnat stående inbjudan till alla FN:s specialrapportörer.

VIII. RATIFICERING AV CENTRALA KONVENTIONER OM MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (*International Covenant on Civil and Political Rights*, ICCPR) ratificerades år 1975. Rwanda är inte part till det fakultativa protokollet om enskild klagorätt. Det fakultativa protokollet om avskaffandet av dödsstraffet ratificerades år 2008.

Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (*International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, ICESCR) ratificerades år 1975. Rwanda är inte part till det fakultativa protokollet om enskild klagorätt.

Internationella konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering (*International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*, ICERD) ratificerades år 1975.

Konventionen om avskaffandet av all slags diskriminering mot kvinnor (*Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*, CEDAW) ratificerades år 1981. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt ratificerades år 2008.

Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (*Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, CAT) ratificerades år 2008. Det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr ratificerades år 2015.

Konventionen om barnets rättigheter (*Convention on the Rights of the Child*, CRC) ratificerades år 1991. Det fakultativa protokollet om indragning av barn i väpnade konflikter och det fakultativa protokollet

om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi ratificerades år 2002.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (*Convention on the Rights of Persons with Disabilities, CRPD*) ratificerades år 2008.

Rwanda är inte part till internationella konventionen till skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden (*International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance, ICED*).

1951 års konvention angående flyktingars rättsliga ställning (*Convention Relating to the Status of Refugees, 1951 Refugee Convention*) ratificerades år 1980. Det tillhörande protokollet ratificerades år 1980.

Rwanda är inte part till Romstadgan för Internationella brottmålsdomstolen (*Rome Statute of the International Criminal Court*).

Regionala instrument

Afrikanska stadgan om mänskliga och folkens rättigheter (*African Charter on Human and Peoples Rights, ACHPR*), ratificerades år 1983.

Tilläggsprotokollet om kvinnors rättigheter ratificerades år 2004.

Afrikanska stadgan om barnens rättigheter och välfärd (*African Charter on the Rights and Welfare of the Child, ACRWC*), ratificerades år 2001.